

3. Влодарска-Зола Л. Професійна підготовка майбутніх менеджерів у вищих технічних навчальних закладах: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Л. Влодарска-Зола / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2003. – 24 с.
4. Виготський Л.С. Педагогічна психологія. – М.: Педагогіка, 1991. – с. 232.
5. Деркач А.А., Зазыкин В.Г. Профессионализм деятельности в особых экстремальных условиях. – М.: РАГС, 1998. – 178 с.
6. Деркач А.А., Кузьмина Н.В. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма. – М., 1993.
7. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А., Кандыбович С.Л. / Психология высшей школы – Серия: Библиотека практической психологии. – Издательство: Харвест, 2006. – 416 с.
8. Зеер Э.Ф., Сыманюк Э.Э. Кризисы профессионального становления личности // Психологический журнал. – Т. 18. – № 6. – С. 35-44.
9. Казанцева Т.А., Олейник Ю.Н. Взаимосвязь личностного развития и профессионального становления студентов – психологов // Психологический журнал. – 2002. – Т. 23. – № 6. – С.51-59.
10. Кутеева В.П. Формирование познавательной активности будущих специалистов // Психологические проблемы формирования специалиста в вузе: Межвуз. сб. науч. труд. – Саранск, 1989. – С. 105-109.
11. Леонтьев А.Н. Психологические вопросы формирования личности студента // Психология в вузе. – 2003. – № 1-2. – С. 232-241.
12. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці. – К.: Знання. 1989. – 48с.
13. Мороз О.Г., Падалка О.С., Юрченко В.І. Педагогіка і психологія вищої школи: Навч. посібник. – К.: НПУ, 2003. – 267с.
14. Навчальний процес у вищій педагогічній школі (за ред. О.Г. Мороза), Київ, 2001.

УДК 378.147

Пащенко М.І.

МЕТОДИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

***Анотація.** Ефективність впровадження активних методів навчання в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів при вивченні педагогічних дисциплін.*

***Аннотация.** Эффективность внедрения активных методов учебы в процессе профессиональной подготовки будущих учителей при изучении педагогических дисциплин.*

***Annotation.** Effectiveness' intruding of actives methods of training in occupational preparing's process future teachers for learning pedagogical disciplines.*

Сучасні соціальні умови підвищують вимоги до професійного рівня спеціаліста, націлюють на формування особистості ініціативної, самостійної, наділеної творчим мисленням. Гостро стоїть проблема розвитку творчих

здібностей особистості, творчої уяви, інтуїтивного мислення, оригінальних способів дії, відходу від шаблонів та ін.

Школа переживає болісний процес становлення, відходу від тотальної уніфікації та стандартизації навчально-виховного процесу. В зв'язку з цим переосмислюються цінності, долаються консерватизм і стереотипи педагогічного мислення. Сьогодні підвищує вимоги до професійного рівня спеціаліста, націлює на формування особистості ініціативної, самостійної, наділеної творчим мисленням. Гостро стоїть проблема розвитку творчих здібностей особистості, творчої уяви, інтуїтивного мислення, оригінальних способів дій, відходів від шаблонів та ін.

Професійність педагога характеризується в наш час такими рисами.

По-перше, педагог повинен бути організатором, керівником в лабіринті знань. Він повинен систематично діяти на психологію своїх учнів, щоб прищепити їм певні риси характеру, волі, звичок і смаків, систематично прививати учням звичку думати, аналізувати.

По-друге, професійність педагога полягає в умінні перетворити учня в суб'єкт самовиховання, самоосвіти, так як спеціаліст, який закінчив свою освіту разом з закінченням, наприклад, ВНЗ, дуже швидко відстане і перестане бути кваліфікованим спеціалістом.

По третє, професійна кваліфікація педагога полягає в його умінні трансформувати державні цілі в педагогічні. Від педагога вимагається система послідовних дій, направлених на досягнення цілей освіти, які висуваються сучасним суспільством. Ця діяльність педагога включає такі напрямки, як:

1. Конструктивна діяльність, тобто вибір інформації яка повідомляється студентам; проектування власної діяльності на лекції, на практичному або лабораторному занятті; проектування діяльності студентів і, накінець, проектування методів контролю знань.

2. Організаційна діяльність, тобто організація передачі інформації, студентам; організація своєї діяльності на лекціях і заняттях; організація діяльності студентів і організація контролю знань.

3. Комунікативна діяльність, тобто встановлення правильних взаємовідносин з колективом студентів, створення доброзичливого психологічного настрою, який сприяє активності процесу навчання, виявленню творчих здібностей студентів. При позитивних взаємовідносинах краще засвоюється матеріал, народжується інтерес до предмету, стають менш помітними окремі промахи викладача.

4. Гностична діяльність, тобто вивчення способів дії на людей, знання психологічних і вікових особливостей цих людей, уміння оцінювати власну діяльність і вносити в неї відповідні корективи.

Для педагога-новачка характерно планування тільки власної діяльності. Ще немає передбачення того, як буде сприйнята студентами інформація, яку повідомляють, що виявиться знайомим, що цікавим, що важким, що викличе роздратування.

У міру оволодіння педагогічною майстерністю все те, чому педагог хоче навчити своїх студентів, отримує психологічне забарвлення. Педагог починає відчувати ступінь сприйняття студентами інформації, уміє активізувати студентів. Він спонукає їх до порівняння, пошуку істини, вчить їх самоконтролю і самоорганізованості. Його реакція на поведінку аудиторії стає швидкою і

чуттєвою, його заняття проводяться жваво, емоційно, цікаво. Це значною мірою сприяє підвищенню кваліфікації спеціалістів.

Важливими умовами міцного засвоєння знань і умінь, застосування їх на практиці є:

- мистецтво педагога викликати інтерес до предмета;
- активне відношення студента до навчальної роботи.

Кінцевою метою професійної освіти студентів є формування і розвиток у них спеціальної і трудової активності. Під соціальною і трудовою активністю розуміється така поведінка людини, яка диктується його високим громадянством, усвідомленою потребою до ефективних дій в будь-якому становищі, в інтересах і на користь свого колективу, народу, в певній згоді з політичними, моральними і економічними установками і нормами суспільства.

Очевидно, що такого роду активність стихійно виникнути не може. Вона є наслідком ціленаправленої виховної і навчальної дії на особистість, в результаті якої людина, по-перше, усвідомлює необхідність, особисту потребу бути суспільно-активним членом трудового колективу, своєї соціальної групи і суспільства в цілому і по-друге, оволодіває певними способами, методами виявлення соціальної і трудової активності.

Суть теорії активності навчання полягає в тому, що пізнання є діяльність, направлена на опанування предметного світу. Вступаючи в контакти з предметами зовнішнього світу, людина пізнає їх і збагачується практичним досвідом як пізнання світу (навчання і самонавчання), так і дії на нього. Її пошукова діяльність виявляє особливості, властивості і характеристики явищ і об'єктів зовнішнього середовища, визначає їх суть і зміст, оцінює їх роль, значення. На основі отриманої інформації дослідник ставить для себе мету і розробляє програму своїх дій. Пізнавальна діяльність людини проходить в умовах активно-випереджального сприйняття і відображення оточуючого світу, рішення різного роду проблемних ситуацій, без чого поставлена мета не може бути досягнена.

Навчально-виховний процес повинен: по-перше, бути імітацією того середовища, в якому будуть жити і працювати студенти; по-друге, містити в собі конкретну мету, і проблеми діяльності; по-третє, забезпечувати формування у слухачів здатності вирішувати практичні задачі, змінювати та покращувати той предметний світ, в якому вони живуть і працюють.

Активне навчання повністю відповідає цим вимогам. В його основі лежить принцип безпосередньої участі, який зобов'язує викладача зробити кожного студента учасником навчально-виховного процесу який шукає шляхи і способи вирішення проблем. Активні методи навчання дозволяють формувати знання, уміння й навички шляхом залучення слухачів в активну навчально-пізнавальну діяльність. Участь в наукових експериментах – це також активна підготовка майбутнього вченого.

Активними методами навчання (АМН) ми вважаємо такі методи, які дозволяють інтенсифікувати процес розуміння, засвоєння, творче застосування знань при розв'язуванні практичних завдань.

Сутність активних методів полягає в тому, що той, кого навчають, отримує необхідні знання шляхом вивчення і аналізу різних джерел інформації.

Важливу роль в навчальному процесі відіграє активність тих, кого навчають. Як відмічають психологи, формування знань йде тим успішніше, чим вище активність тих, кого навчають, і це призводить не тільки до кращого розуміння,

запам'ятання, зберігання і відновлення нової інформації, але й виробляє уміння застосовувати отримані знання на практиці.

Активна пізнавальна діяльність – це перш за все інтелектуальна робота, направлена на формування нових знань, які отримані на основі використання власного досвіду, співставлення, аналізу і синтезу фактів, побудові висновків і узагальнень. Найбільша активність тих, кого навчають досягається тоді, коли навчання за своїм характером наближається до дослідного процесу, а творче середовище створюється за рахунок підвищеного інтересу до предмету, який вивчається.

Поняття АМН розповсюджується на достатньо велику групу прийомів і способів проведення теоретичних і практичних занять. Це, наприклад, аналіз конкретних ситуацій, рішення проблемних задач, ділові ігри, праця з діловими паперами тощо.

Висока ступінь гнучкості і адаптивності активних методів навчання дозволяють викладачу з однаковою ефективністю використовувати їх у таких випадках:

- на заключній лекції бесіди, розмови – як практичне обґрунтування актуальності питання, яке розглядалося;
- в якості введення в лекцію – постановка практичної проблеми, яку треба буде розробити;
- для ілюстрації положень, які розбираються в процесі лекції;
- паралельно лекції – частина матеріалів передається в усному викладі, а інша – за допомогою активного методу;
- замість лекції – вся тема заняття розкривається за допомогою активного методу.

Водночас відомо, що до процесів творчості належать несвідомі дії, зокрема, інтуїція, свідомі діяльність і натхнення як своєрідне „перекладання” з несвідомої сфери у свідомість уже готового висновку. Тобто, творча діяльність включає гіпотезу, план, дію. Заданий алгоритм надає мінімальну можливість для самостійного пошуку нетривіальних способів засвоєння знань. Це зовсім неприпустимо у відношенні до способів формування педагогічних умінь у майбутніх учителів. Отже, потрібні методи, що активізують пізнавальну діяльність, творчість. Ця вимога закономірно веде до застосування методів активного навчання (МАН). До групи МАН включають такі методи: проблемна лекція, евристична бесіда, дискусія, диспут, конкурс, олімпіада, аналіз виробничої ситуації, аналіз критичної ситуації, розв'язування конфлікту, метод клініки, метод лабіринту, розігрування ролей, драматизація, дидактична і ділова гра тощо.

Вибір будь-якого з МАН залежить від конкретних завдань навчання, специфіки навчального процесу, підготовки викладача і студентів.

Специфіка навчання за допомогою МАН полягає в тому, що мислення і поведінка студентів примусово активізується, спілкування студентів з викладачем і один з одним відбувається на високому рівні мотивації, емоційності і творчості, формування у студентів педагогічних умінь відбувається в обмежені строки. МАН підтримують у студентів творче напруження, діловий азарт, позитивне збудження, емоційність, зацікавленість. Таке навчання нікого не залишає байдужим, значно підвищується культура спілкування, поглиблюється потяг до взаємодії з людьми в різних ситуаціях, інтенсивно формуються організаційні навички.

Проблемному викладу матеріалу сприяють лекція-дискусія, лекція з використанням елементів мозкової атаки (особливо на етапі формування нових понять), лекція з програванням конкретних педагогічних ситуацій, лекція з використанням ТЗН для зворотнього зв'язку, лекція-провокація, лекція з запланованими помилками, лекція візуалізація, лекція „у двох” і ін.

Для активізації творчої діяльності студентів можна використовувати імітаційні заняття, зокрема аналіз конкретних педагогічних ситуацій, рольові ігри, мозкову атаку, рейтингову систему контролю, круглі столи і ін.

Рольові ігри найбільш ефективно можна використовувати при засвоєнні таких тем, де виникає багато дискусійних питань, при розв'язанні яких з'являється можливість співставляти альтернативні думки.

Включення студентів в рольові та ділові ігри, імітаційне моделювання педагогічних ситуацій, дає змогу шляхом активної взаємодії між студентами приймати рішення, засвоювати конкретні професійні уміння. Крім того, ділова гра сприяє створенню невимушеної, неформальної обстановки на заняттях, відвертих, доброзичливих і довірливих стосунків між студентами та викладачами. Це в деякій мірі формує у майбутніх вчителів вміння спілкуватися з учнями.

Курси педагогіки, історії педагогіки мають великі можливості для застосування навчальної ділової гри. Адже в історії розвитку педагогічної думки досить багато теорій і течій, які можна імітувати, застосовуючи різні змістовні позиції учасників. Неоднозначність рішень, наявність елементу невизначеності в ситуації гри забезпечує її проблемний характер та особистісний прояв кожного учасника. Найбільш цікавими серед ділових ігор, які ми застосовуємо в процесі вивчення історії педагогіки є „Суперечки сучасників”, „Діалог з сучасністю”, „Суди” – над школою 20-х років, сучасною школою, пошуками нових шляхів оновлення школи.

Більш цікаво проходить гра, коли в хід її ввести „катастрофу” – незаплановану, несподівану, невідому для учасників гри обставину, чи учасника з важливими матеріалами, фактами, іншими елементами випадковості, що знімає вигляд „розіграного по нотах” спектаклю, заставляє швидко зорієнтуватися, підключити свої знання та вміння з інших галузей знань, часто заставляє учасників гри висловлювати те, що вони не змогли б розповісти в інших умовах, „розкріпачують” свідомість. Цьому сприяє емоційно-заразлива атмосфера інтелектуального і морального суперництва в ході гри. Ясно, що „катастрофи” плануються, продумуються, аналізуються, підбираються викладачами завчасно.

Методичне забезпечення гри (структурна схема, об'єкт імітацій, комплект ролей, правила гри, система оцінювання, адаптування) сприяє чіткому її проведенню, активізує пізнавальну діяльність студентів, формує необхідні для педагога професійні якості.

Можна організувати обговорення фахового підручника, яке проводиться у формі імпровізованого засідання конкурсної комісії.

Студентська група поділяється на бригади, кожна з яких виконує роль авторського колективу окремого шкільного підручника. Під час обговорення „авторський колектив” ознайомлює присутніх з структурою „свого” підручника, демонструє прийоми роботи з ним на різних етапах уроку, показує можливість його використання в складі різних методів навчання. Решта студентів в цей час виконують роль опонентів. Після презентації підручника вони задають „авторам” запитання, оцінюють методичний апарат, систему орієнтування підручника,

висловлюють зауваження і пропозиції щодо його покращення. Потім надається слово іншому „авторському” колективу. Відбувається ознайомлення з наступним підручником і його обговорення.

Звичайно, не слід чекати від студентів дійсно глибокого аналізу підручника, але таке опрацювання допоможе їм краще познайомитись з побудовою підручника, його методичним апаратом і ефективніше використовувати в роботі з класом.

В курсі вивчення педагогіки можна застосовувати ігри:

1. „Педагогічний хокей”. Група ділиться на дві команди, готуються питання один до одного. Починають „нападаючи”. „Захисники” суперників повинні відповідати. Якщо „захисник” відповідає, то „гол” відбито, якщо ні, то питання іде до „воротаря”, а якщо і воротар не відповідає – команді зараховується гол.

2. Гра „Педагогічний лексикон” складається із кількох етапів: а) заповнення педагогічних кросвордів мінігрупами по черзі; б) „Що? Де? Коли?”, де мікрогрупа отримує картку з газетною статтею і має назвати педагогічні терміни, за допомогою яких можна зробити повідомлення на занятті; в) „Бліцтурнір”, де треба правильне визначення педтермінів, їх походження.

3. „Педсуперечка” – вміння відстояти свій погляд на поставлену проблему.

4. „Подорож” у різні країни і століття, де треба вірно відтворити дух часу і розуміння проблем, концепцій, напрямків.

5. „Знавці”, суть якої полягає в тому, що навчальна група ділиться на команди, які вибирають своїх капітанів, мають свої назви і емблеми. На першому занятті виявляється команда „знавців”. Ведучий задає запитання. Кожна команда відповідає письмово. Час для обдумування залежить від складності запитань й встановлюється ведучим. Оцінюють результати за 3-бальною системою:

„3” – відповідь повна, змістовна, конкретна;

„2” – відповідь неповна, але на допоміжні запитання відповідь правильна;

„1” – відповідь неповна, на допоміжні запитання відповідь невірна.

Команда, яка набрала найбільшу кількість балів, оголошується переможцем відбірної гри і сідає за стіл „знавців”, інші команди сідають за пронумеровані столи, відповідно до зайнятих місць.

На наступному занятті команда „знавців” виступає в ролі суддів. Вона готує з викладачем питання наступного туру для інших команд і оцінює їх відповіді.

Команді, яка виграє наступний тур, надається право вступити в боротьбу за місце за столом „знавців” в бліц-змаганні. Команди задають по три питання один одному. Час для обдумування відповідей 2 хвилини. Відповіді оцінює викладач разом з капітанами інших команд. Переможець сідає за стіл „знавців”.

За кожний тур команда одержує бали:

за перше – 10 балів;

за поразку в бліц-змаганні – 7 балів;

за друге – 8 балів;

за перемогу – 19;

за третє – 6 балів;

за перемогу над „знавцями” – 12 балів.

за четверте – 4 бали і т.д.;

В кінці півріччя або року підбиваються підсумки змагань між командами. За результатами визначаються оцінки, заліки. В ході імітаційних занять, зокрема ігрових, викладач не повинен робити вигляд, що все знає, так як це гальмує ініціативу студента. Він не повинен викликати діалог на себе, тому що заняття, як правило, перетворюються в звичайне опитування. Об’єктом критики повинна бути ідея, а не людина, що висунула цю ідею. При цьому потрібно пам’ятати, що

критика має позитивну сторону (виявляються недоліки) і негативну (гальмуються вільні висловлювання оригінальних думок).

Реалізація таких видів занять в їх оптимальному поєднанні сприяє формуванню умінь застосовувати знання у нестандартних ситуаціях, знаходити оригінальні способи вирішення проблем, використовувати інтуїцію як складову частину творчості.

Колективна ігрова діяльність передбачає розв'язування організаторських задач, які характеризуються рядом специфічних елементів: а) ознайомлення з правилами і нормами гри; б) підбір і розподіл учасників; в) організація допомоги в процесі гри; г) контроль за діями учасників; д) встановлення зв'язку між ними; е) знаходження найбільш оптимального варіанта виконання поставлених задач; ж) інструктаж під час пауз тощо.

Професійна обстановка, яка подібна за основними характеристиками до реальної дійсності, відтворюється за допомогою знакових засобів (мова, графіки, таблиці). Логіка ігрової ситуації повинна бути конфліктною, інакше вона беззмістовна.

Ефективність рольових ігор в системі професійної підготовки майбутніх педагогів може бути забезпечена, на нашу думку, за таких умов: 1) позитивних соціальних установках студентів у сфері спілкування; 2) усвідомленні і переживанні ними суперечності між досягнутим і професійно необхідним рівнем культури педагогічного спілкування; 3) оптимальному співвідношенню і взаємозв'язку рольових ігор з іншими методами, засобами і формами підготовки студентів до педагогічного спілкування; 4) системному підборі педагогічних ситуацій для програвання, що виступають моделями майбутньої діяльності; 5) дотриманні процесуальних аспектів рольових ігор; 6) методично доцільному керівництві з боку викладача. Як бачимо, презентовані вимоги можна поділити на чотири взаємопов'язані групи; 1) вимоги до навчального процесу в цілому; 2) вимоги до самих рольових ігор як методу навчання; 3) вимоги до студента як суб'єкта діяльності; 4) вимоги до керівника-викладача.

Перераховані вище соціально-педагогічні умови сформульовані в самому загальному вигляді. Кожна з них має свої підструктури, нижчі рівні, стосовно яких є інтегруючою. Наприклад, системний вибір ситуацій-моделей для програвання можливий лише за таких умов: 1) вибір ситуацій за певними критеріями; 2) відповідна обробка ситуацій, тобто надання їм вигляду, прийнятого для програвання; 3) класифікація ситуацій і формування їх в систему рольових ігор.

Атмосфера актуалізації і переосмислення життя в Україні вимагає нового педагогічного бачення і змін у напрямі виховання та самовиховання творчої, конкурентноспроможної особистості.

УДК 316.614.5+376

Перфільєва М.В.

СІМ'Я ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Анотація. В даній статті досліджуються ефективні шляхи соціалізації дітей з обмеженими можливостями та роль сімейного виховання в цьому процесі.